коментування акцентує на реальному статусі російських установ в конкретному історичному моменті функціонування як частини державного апарату країни-агресора.

Джерела та література:

1. Воронюк Л. Український котильон: час відродження настав. // О. Федорчук, В. Щибря, Л. Воронюк. Український котильон першої половини XX століття. Київ: Видиво, 2026. С. 6–11.
2. Гриньова Т. Наукова окупація: як Росія перетворює науку на зброю пропаганди. Дзеркало тижня. URL: https://zn.ua/ukr/war/naukovaokupatsija-jak-rosija-peretvorjuje-nauku-na-zbroju-propahandi.html
3. Дєдуш О. «…порпаються там у гною і їдять, їдять…» – свідчення очевидців голодомору з села Гордашівка, де вимерла майже половина жителів. Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Українське народознавство та мистецтвознавство в контексті сучасних суспільних змін (наукова конференція пам'яті академіка НАН України Ганни скрипник)» (Київ, 16–17 вересня 2025 року) Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. С. 79–81.
4. Історико-культурна спадщина України під час сучасної російсько-української війни: колективна монографія / [голов. Ред. Н. Стішова] Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2026. 326 с.
5. Олійник М., Дєдуш О. Установа держави-агресора, чи потрібний такий коментар? Історична правда. URL: https://www.istpravda.com.ua/columns/2025/08/14/165229/

Олександр ПОГУЛЯЄВ,

кандидат історичних наук, доцент,

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

https://orcid.org/0000-0001-6316-0616

ЕТНОІДЕНТИФІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ: КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ВИМІР

У період Української революції 1917–1921 років Правобережна Україна залишалася регіоном зі значною часткою національних меншин, серед яких найбільш чисельними були поляки, євреї, німці та чехи. В умовах швидкої зміни державної влади (Українська Центральна Рада, Гетьманат, Директорія) та воєнно-політичної

нестабільності саме культурно-освітня сфера стала одним із ключових інструментів збереження й артикуляції етнічної ідентичності цих спільнот. Створення національних шкіл, діяльність просвітницьких товариств, підтримка рідної мови та релігійно-освітніх практик виконували функцію етноідентифікаційних стратегій, що дозволяли меншинам підтримувати внутрішню згуртованість і водночас адаптуватися до нових політичних реалій.

Тому метою дослідження є аналіз основних культурно-освітніх стратегій національних меншин Правобережжя як механізмів етноідентифікації у зазначений період. Хронологічні рамки охоплюють 1917–1921 роки, територіальні – губернії Правобережної України.

Становище національних меншин Правобережної України у 1917–1921 роках визначалося швидкою зміною політичних режимів і відповідними трансформаціями законодавчого поля. Центральна Рада проголосила принцип національно-персональної автономії відповідним Законом від 9 січня 1918 року, що створило правові підстави для розвитку шкільної освіти, культурних товариств і національних організацій поляків, євреїв, німців та чехів. Гетьманат П. Скоропадського загалом проводив курс на підтримку українізації, а в другу чергу національних прав меншин, хоча і з більшим акцентом на державну централізацію. Директорія УНР, попри складні воєнні умови, також декларувала рівність національностей і право на рідномовну освіту
[3, с. 130].

Ці законодавчі рамки, навіть за умови їх неповної реалізації, відкривали простір для культурно-освітніх ініціатив меншин. Саме в цьому правовому й політичному контексті школи, просвітницькі товариства та релігійно-освітні структури перетворилися на основні інструменти етноідентифікаційних стратегій, дозволяючи спільнотам зберігати мову, традиції та внутрішню солідарність.

Ключовим інструментом етноідентифікації національних меншин Правобережжя стала організація національних шкіл і гімназій. Польська спільнота активно розбудовувала мережу початкових і середніх навчальних закладів з польською мовою викладання, єврейська – підтримувала хедери, талмуд-тори та світські школи, німецька – зберігала традиції колоністських училищ, а чеська – розвивала власні школи, де важливу роль відігравали як світські, так і релігійні елементи освіти. Незважаючи на обмежені ресурси та часту зміну влади, ці заклади забезпечували міжпоколінну передачу мови, культури та історичної пам’яті [1, с. 27; 2, с. 151–154].

Паралельно діяли культурно-просвітницькі товариства й національні організації, які організовували бібліотеки, читальні, аматорські театральні гуртки та лекції. Преса меншин (польська,

єврейська, німецька, чеська) виконувала подвійну функцію: інформувала громаду та закріплювала етнічну самосвідомість. Особливої ваги набував релігійно-освітній аспект – для поляків і чехів церковні структури часто виступали осередками не лише віри, а й мовно-культурної ідентифікації, що добре простежується на прикладі чеської спільноти. У сукупності ці практики формували цілісну стратегію: через освіту, просвіту та релігію меншини підтримували внутрішню згуртованість і протистояли ризикам асиміляції в умовах політичної турбулентності [2, с. 176–181].

Культурно-освітні стратегії національних меншин Правобережжя у 1917–1921 роках демонстрували помітну стійкість, попри постійну зміну влади, воєнні дії та економічну розруху. Польська та єврейська спільноти завдяки розгалуженій мережі шкіл і товариств змогли відносно успішно підтримувати мовну та культурну ідентичність. Німецька меншина зберегла традиції колоністської освіти, хоча й зазнала значних втрат через міграції та реквізиції. Чеська громада, як менш чисельна, ефективно використовувала поєднання освітніх і релігійних практик для збереження етнічної самосвідомості.

Водночас ці стратегії мали обмежений характер. Нестабільність політичного режиму, брак фінансування та періодичні утиски з боку різних урядів не дозволяли повноцінно реалізувати потенціал національної освіти. У більшості випадків ішлося не про активну інтеграцію в український державотворчий процес, а про захист власної ідентичності та мінімізацію ризиків асиміляції. Таким чином, культурно-освітня діяльність меншин у цей період виявилася переважно оборонною стратегією збереження етнічної окремішності.

Отже, культурно-освітні стратегії національних меншин Правобережної України у 1917–1921 роках відіграли визначальну роль у збереженні їхньої етнічної ідентичності. Організація національних шкіл, діяльність просвітницьких товариств, преса та релігійно-освітні практики стали основними механізмами етноідентифікації поляків, євреїв, німців і чехів в умовах політичної нестабільності та частих змін влади. Попри об’єктивні обмеження (воєнні дії, економічна криза, непослідовність державної політики), ці стратегії дозволили спільнотам підтримувати мовну, культурну та релігійну окремішність. Досвід цього періоду засвідчує, що саме культурно-освітня сфера виступала найбільш стійким і ефективним інструментом захисту ідентичності національних меншин.

Джерела та література

1. Погуляєв О., Прилипко Р. Умови розвитку чеської освіти в Наддніпрянській Україні в період Української революції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2024. Вип. 49. С. 23–29. DOI: https:// doi.org/10.31652/2411-2143-2024-49-23-29.

2. Рафальський О. О. Національні меншини України у XX столітті: Історіографічний нарис. Київ : Полюс, 2000. 447 с.
3. Устименко В. М. Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.) / Інститут історії України НАН України. Київ : [б. в.], 2010. 144 с.

Людмила ПОНОМАР,
кандидатка історичних наук,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
https://orcid.org/0000-0003-1725-9230

НАУКОВА СПАДЩИНА ЯКОВА ПРИЛИПКА: НАПРЯМИ, ПРОБЛЕМИ, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Доповідь присвячена спадщині видатного вченого Я. П. Прилипка, який лишив в етнології непересічний за значенням доробок європейського рівня. Йому належить розробка фундаментальної проблематики з дослідження народного вбрання. Напрацювання Я. П. Прилипка в картографуванні, ареалогії є золотим фондом етнології. В його особі українська наука зазнала непоправної втрати через репресивну радянську систему. У доповіді аналізується внесок ученого у розвиток напрямів та проблематики етнологічних досліджень, що є актуальними на сучасному етапі. Основою стали матеріали, що зберігаються в «Архівних наукових фондах рукописів та фонозаписів» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України та опубліковані статті Я. П. Прилипка. У своїх працях він поєднав знання етнолога, історика, археолога. Міждисциплінарний підхід до вивчення народного одягу українців дозволив зреалізувати найскладнішу проблематику, що потребує інтеграцію в сучасну етнологію. У рамках доповіді зупинимось на деяких напрямах його доробку. Внеском у славістичну науку стала опублікована на основі дисертації у 1964 році монографія «Етнокультурні зв´язки болгар і східних слов'ян (на матеріалі одягу)», у якій матеріалом для вивчення етногенезу стало традиційне вбрання [3]. Високу оцінку праці дали відомі вчені: С. О. Токарєв, Н. І. Гаген-Торн, М. Ю. Брайчевський, В. Т. Зінич, О. І. Микитенко, Крстю Міятєв, Марія Велева. Етногенетичний аспект – один із центральних напрямів досліджень Я. П. Прилипка. Всі наукові ідеї вченого пов'язані насамперед з його роботою над підготовкою «Історико-етнографічного атласу одягу України». Я. П. Прилипко здійснив інтерпретацію культурних традицій одягу крізь призму походження